

ANTOLÒGICA DE JOAN BROSSA A LA FUNDACIÓ MIRÓ

Tota la vida i l'obra de Joan Brossa (1919 - 1998) és el testimoni d'una revolta poètica excepcional. Més enllà de qualsevol camí poètic establert, al marge de les normes socials i de les regles de la indústria cultural, contra els límits de les convencions literàries i artístiques dominants, transgredint les fronteres entre les disciplines i els gèneres tradicionals, a poc a poc, l'obra de Joan Brossa s'ha anat consolidant com un univers singular en expansió que s'arrela profundament en la cultura catalana més genuïna i alhora dialoga obertament amb els corrents internacionals més innovadors de la poesia, l'art i el teatre de la segona meitat del segle XX.

Des de 1940, en circumstàncies polítiques i culturals adverses, durant molts anys gairebé en la clandestinitat, posteriorment, a partir de 1975, amb l'arribada de la democràcia a Espanya i la recuperació de les institucions polítiques catalanes, amb un creixent reconeixement nacional i internacional, i una major difusió pública, Joan Brossa ha creat una obra literària i plàstica radical, sense concessions, de magnitud insospitada. Juntament amb Joan Miró, J.V. Foix i Antoni Tàpies, Joan Brossa és, sens dubte, un dels grans referents de la cultura catalana d'avantguarda.

En el pròleg d'un dels seus darrers llibres, *La memòria encesa. Mosaic antològic* (1999), publicat just després de la seva mort, Joan Brossa defineix la seva obra com una "selva frondosa". Isidre Valles, en descriure el procés evolutiu de la seva poesia, es refereix a una obra que creix i avança en espiral. La poesia de Brossa conforma un enigma i un laberint de camins inèdits. Una vegada desaparegut el poeta, només ens queda explorar la seva obra iniciàtica, poder conèixer la part encara inèdita de la seva producció, llegir i estudiar la totalitat de la seva poesia com un insòlit testimoni del segle XX. Les vies d'accés a l'obra oberta de Joan Brossa són innumbrables. Cada fragment ens remet a la totalitat d'un univers i cada poema esdevé el testimoni d'una presència humana inesborrable. Dia a dia, datada i fixada en paper, en un procés d'experimentació constant, com la vida, l'obra traça una figura enigmàtica simple i alhora complexa, en moviment constant, plena de signes en llibertat.

Per la seva mateixa diversitat formal, espacial i temporal, fins ara l'obra de Joan Brossa només ha estat mostrada d'una manera fragmentària. Com el llibre infinit de Mallarmé, l'obra completa de Brossa només es podria assolir en un gran teatre de la transformació, on paraules, sons, imatges, objectes i personatges es multipliquessin fins a

'Emplaçament. Interior a l'interior', peça del 1987

formar l'u primordial. "L'art és vida, i la vida, transformació", tal com el poeta acostumava a dir, tot citant Fregoli. Com un mestre zen, al *Sonet del pur estrèpit*, darrer dels *Sonets de Caruixa* (1949), Brossa afirma: "El vent lluita per ésser flor, la flor / Per ésser papalló, el papalló / Per ésser peix, el peix per ésser jo, / I jo, l'Arrel de la Creació".

Només la dedicació total i absoluta del poeta a la seva obra, durant gairebé seixanta anys, pot explicar la magnitud de la seva producció. El fet és que ens trobem davant d'una obra excessiva formada per milers de poemes literaris, visuals i objectuals que formen una unitat essencial que tan sols coneixem parcialment. Per qüestions històriques conegudes, es dona el cas que la recepció de la seva poesia gairebé sempre ha anat temporalment endarrerida respecte a la seva data de creació original. Però també per la mateixa naturalesa de la seva personalitat, allunyada de tot afany econòmic o acadèmic, que considera cada pas, cada poema acabat, com una part integrant d'un incabable *work in progress*, Brossa ha desbordat tots els sistemes de producció cultural de la societat catalana en la qual li ha tocat viure. Encara no hi ha hagut cap editor capaç d'editar tota la seva obra, tot i que alguns dels millors editors del país (J.M. Castellet, Xavier Folch i Jaume Vallcorba) han publicat una part important dels seus llibres. Tampoc no hi ha hagut

mostra la diversitat i la riquesa dels diferents mons i llenguatges que constitueixen l'obra de Brossa.

L'exposició *Joan Brossa o la revolta poètica* pretén explicitar que, en el camí obert per Mallarmé, Duchamp i Breton, paral·lelament a altres obres de l'avantguarda europea posterior a la Segona Guerra Mundial, com ara les de Cage i Broodthaers, des de Barcelona, Joan Brossa ha estat un dels grans renovadors de la poesia, el teatre i l'art de la segona meitat del segle XX. Un original precursor de la poesia visual, l'art pobre, l'art conceptual i la *performance*.

"Si no podia escriure, als moments d'eufòria seria guerriller, als de passivitat prestidigitador. Ésser poeta inclou totes dues coses", ha declarat el poeta. D'una síntesi prodigiosa, fruit d'un procés de creació experimental i d'una maduració personal singular, l'obra de Joan Brossa incorpora dues de les oposicions, de les tradicions fonamentals, de la poesia moderna, tal com les ha definit Octavio Paz a *Los hijos del limo* (1974): la màgia i la política, la tradició hermètica i la tradició revolucionària. Des de ben jove el poeta practicà la màgia i l'il·lusionisme, que sempre comparà amb la poesia. I arribà a prologar més d'un llibre de jocs de mans i de prestidigitació. La tradició hermètica s'incorpora en l'obra de Brossa a partir de la vivència, del coneixement i de l'estudi d'una rica cultura popular, molt viva encara en la Catalunya de les primeres dècades del segle XX, que abasta des dels jocs de paraules i els jocs de mans a les pràctiques d'endevinació i les festes rituals tradicionals d'origen pagà com ara els focs del solstici d'estiu o el carnaval. L'interès del poeta per conservar llibres, presents a la casa familiar, com ara *El Oráculo o sea El Libro de los Destinos* (1873), més conegut com *El Oráculo de Napoleón* -que ens recorda alguns títols de textos del poeta com els oracles dedicats als pintors de *Dau al Set-*, i *El libro negro de la magia* (1860), mostra clarament la seva afició per aquesta tradició ocultista, ben viva al segle XIX. Tal com ha estudiat Pere Gimferrer, en el seu article *Temes i procediments de la poesia de Joan Brossa*, referint-se a la persistència de les imatges tel·lúriques i animistes en l'obra del poeta, o en el seu assaig *Antoni Tàpies i l'esperit català* (1974), la tradició literària catalana medieval, plena de referents hermètics, que té els primers exponents en les obres de Ramon Llull i Arnau de Vilanova i perviu, al llarg dels anys, en Verdaguier, en Maragall i en J.V. Foix, reviu d'una manera inesperada en els primers anys de *Dau al Set*. La poesia de Brossa -o la pintura de Ponç i Tàpies- dels anys quaranta sorgeix d'una irrefrenable voluntat d'investigar en el pou de l'inconsci-

ent i de trencar amb una racionalitat imperant -d'altra banda, ben irracional- que reprimia tots els anhels de llibertat espiritual i material. Aquest afany de ruptura no és aliè a la lectura profunda de les obres de Freud, Jung i Nietzsche que Brossa fa a principis dels anys quaranta.

La tradició revolucionària forma part de la cultura catalana republicana i federal d'origen socialista i anarquista. Tot al llarg de l'obra de Brossa es manifesta la nostàlgia d'un temps perdut, d'una infància feliç viscuda en la Catalunya republicana. En l'obra de Brossa, com en la de Tàpies, la data del 14 d'abril de 1931 serà sempre mitificada com el signe d'una Catalunya lliure i plena. Al mateix temps que mostra un enfrontament radical amb la cultura oficial del franquisme, l'obra de Brossa i de Tàpies es caracteritza per la necessitat de teixir punts de sutura. La necessitat de trencar amb el temps fosc de la dictadura i de restablir el temps històric lluminós de la II República. Alienació i utopia constitueixen els oposats d'una obra dialèctica que es vol arrelar en la realitat. Amb els anys, i amb la coneixença del poeta João Cabral de Melo, als referents mítics col·lectius del catalanisme progressista s'hi afegiran els autors emblemàtics del marxisme, les lectures de Marx, Sartre i Lefebvre, que condicionaràn una visió materialista de la història, de la societat, de l'art i de la poesia, que es farà present en l'obra de Brossa i Tàpies a partir de l'any 1950. Des d'aleshores, la revolta poètica serà indissociable de la revolta social.

DE CABRAL A RIMBAUD

No és pas per atzar que els dos únics poetes que va arribar a traduir Joan Brossa, en circumstàncies ben diferents, van ser João Cabral de Melo Neto i Arthur Rimbaud. De Cabral Brossa en tradueix tres poemes del llibre *L'Enginyer*, a la revista *Dau al Set*, segurament com a agraïment per la publicació de la *plquette* de set *Sonets de Caruixa* que Cabral li havia imprès a Barcelona el 1949. Cabral, que havia arribat a Barcelona, el 1947, com a vicecònsol del Brasil, va donar a conèixer el pensament marxista a Brossa. Cabral, lector de Marx, de Mallarmé i de Valéry, admirador de Le Corbusier, autor d'*O Engenheiro* (1945) i *Psicologia da composição* (1947), va escriure el pròleg, encara imprescindible, del primer llibre publicat per Joan Brossa, *Em va fer Joan Brossa*, el 1951. Després d'un llarg període creatiu caracteritzat per la pràctica d'un particular neosurrealisme, amb *Em va fer Joan Brossa* (1950), Brossa iniciava una segona naixença en la qual superava la retòrica formalista per tal de retrobar la realitat, la vida quotidiana, des d'un realisme crític.

► ► ►